

наприкінці 50-х рр. ХХ ст. через світові геополітичні зміни та утвердження України радянської, усвідомлення факту, що українським переселенцям ще довгий час прийдеться жити на чужині, і, відповідно, реалізації принципу "крос-культурної свідомості". У випадку українців-емігрантів – фактично асиміляції. Разом з тим, навіть побіжний аналіз фахового підручникотворення в українській діаспорі дає підстави зробити висновок про належну науково-методичну підготовку його авторів та уміння йти в ногу з часом задля реалізації провідної ідеї закордонного українства – відновлення незалежності України і підготовка для її розбудови фахівців з європейськими цінностями та загальносвітовими вимогами професіоналізму у різних галузях знань.

Література

1. Мірний Іван. Український Високий Педагогічний Інститут ім. М. Драгоманова. 1923–1933 (історія інституту). – Прага: УВПІ, 1934. – 144 с.
2. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 372 с. // Репринтне перевидання (передмова та вступне слово – Л. Винар та А. Атаманенко): – Львів-Кент-Острог, 2008. доп. 232 стор. фотоілюстрацій.
3. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (Матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої). – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с.
4. Українська Господарська Академія в Ч. С. Р. 1922–1935: Українська Висока Політехнічна Школа на чужині. Т. I. – New York: Видано Абсольвентами Укр. Госп. Академії та Укр. Техн.-Госп. Інституту, 1959. – 248 с.
5. Український В. Університет в Празі в роках 1926–1931. – Прага: Державна друкарня в Празі, 1931. – 200 с.
6. Український Техніко-Господарський Інститут (Подебради, Регенсбург, Мюнхен), 1932–1952: Українська Висока Політехнічна Школа на чужині. Т. II. – New York : Видано Абсольвентами Укр. Госп. Академії та Укр. Техн.-Госп. Інституту, 1962. – 272 с.

УДК 159.942

Довгаль Л. О.

ЕМПАТІЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Сучасний світ переживає докорінну зміну підходів до освіти та до соціокультурної політики в цілому. Це зумовлено переорієнтацією самого суспільного розвитку на розвиток людини, її особистісних та культурних якостей. Ці зміни в суспільній свідомості, у ставленні суспільства до освітньої сфери викликали появу нової, спрямованої на особистість та гуманістично орієнтованої парадигми освіти. Своєрідним орієнтиром у підготовці педагогічних кадрів могла б слугувати професійна культура вчителя. Адже саме культура фокусує систему ціннісних орієнтацій, які становлять основу суспільних та особистісних уявлень суб'єкта, регулюють його діяльність, реалізуються у засобах та результатах цієї діяльності.

Постановка проблеми. Для навчання характерний високий ступінь включеності емоційної сфери співрозмовників, що реалізується на рівні мети, задач та результатів навчання, так і у плані технологічного забезпечення формування компетентностей вчителя. Емпатійний досвід, отриманий у процесі засвоєння теоретичного матеріалу на лекціях, під час роботи на практичних заняттях, при проходженні практики стає важливою компонентою формування компетентності

майбутніх учителів. Тому розгляд проблеми використання емпатійної діяльності як складової психологічної культури вчителя видається актуальним.

Аналіз наукових джерел, виклад основного матеріалу. В психології емпатія та її еквіваленти – емпатійне переживання, емпатійне розуміння, співпереживання, співчуття досліджуються різними психологічними школами, течіями, які займаються проблемами спілкування, розвитку особистості, її взаємодії в різних видах діяльності.

В трактуваннях суті емпатії не існує єдиного підходу, по відношенню її дефініцій можна виділити п'ять основних тенденцій [5]. В основі виділення напрямків лежить значення, яке надають дослідники ролі емоційно-вольових та когнітивних процесів у протіканні емпатійних процесів.

Таким чином, узагальнюючи ці та інші дослідження, емпатію можна розглядати як:

- емоційний процес, переживання емоційного стану іншого у відповідь на його емоційну поведінку;
- когнітивний процес – розуміння, осмислення внутрішнього життя іншої людини, здатність прийняти роль, перспективу, позицію іншого;
- складний афективно-когнітивний процес;
- взаємодію афективних (емоційних), когнітивних (пізнавальних) і конативних (моторних, дієвих, поведінкових, комунікативних) компонентів;
- цілісне утворення когнітивних, емоційних і моторних компонентів, або ж односпрямований емоційно-когнітивний процес.

Виходячи з вищеописаних досліджень емпатії, ми бачимо, що цей феномен являє собою складну систему взаємозв'язку людини з оточуючим світом. Дослідження Л. П. Виговської структурно-функціональних та генетико-еволюційних закономірностей і тенденцій розвитку емпатії людини дозволило узагальнити існуючі погляди на емпатію і аналізувати її як особливу форму психічного відображення суб'єктом такої об'єктивної реальності, як внутрішній світ іншої людини [3].

Структура емпатії представлена автором як ієрархічна система. Розрізнялась натуральна емпатія (нижчий рівень), особистісно-сміслова та трансфінітна (трансцендентна) емпатії (вищі рівні).

Нижчий рівень розвитку емпатії має, безумовно, рефлекторний характер і обумовлюється біологічними факторами (генотипом індивіда). Механізмами натуральної емпатії є емоційне зараження (емоційний резонанс), інстинкти (О. П. Кропоткін називає їх інстинктами спілкування і взаємодопомоги [6], А. Адлер – соціальним інтересом [1]), ідентифікація (синтонія) і наслідування. Таку емпатію можна спостерігати як у тварин, так і у людини в ранньому онтогенезі у формі співпереживання (переживання суб'єктом тих же емоційних станів, які відчуває інша людина через ототожнення з нею).

Особистісно-сміслова емпатія має соціогенний характер, емпатійні переживання когнітивно опосередковані і мають соціальне навантаження (норми, цінності, смисли, ідеали, установки). Завдяки цьому особистісно-сміслова емпатія підлягає довільній регуляції, має більш культурогенний (виховуючий) характер і розвивається в процесі соціалізації. На цьому рівні емпатія виявляється у формі співчуття (переживання власних емоційних станів з приводу почуттів іншого), внутрішнього сприяння (намірів, побудови моделі допомагаючої поведінки), реального сприяння, обумовленого утилітарними мотивами. Даний рівень забезпечується механізмами рефлексії, децентрації, антиципації.

Трансфінітна (трансцендентна) емпатія – найвищий рівень прояву людських емпатійних переживань. Вона може проявитися у формі надспівчуття (єдність Я і Ти) [2, 4 та ін.], трансперсонального спілкування, безкорисної допомоги, альтруїзму і

навіть самопожертви. Механізмами такої емпатії є рефлексія, децентрація, вищі форми антиципації і неадаптивна активність.

Останнім часом посилюється увага до досліджень емпатії в аспекті професійного становлення особистості. На основі аналізу вищезгаданих праць емпатію можна розглядати як інтегральну професійно значущу якість особистості, яка поєднує такі характеристики як чутливість, доброта, доброзичливість, спостережливість, розуміння, тактовність, чуйність, емоційну гнучкість тощо. Емпатійність як якість особистості відображає взаємозв'язок свідомості та поведінки, емоцій та настрою, які виявляються в діяльності, спілкуванні та закріплені в рисах їх характеру. З цього випливає багатогранність феномену емпатії, яка включає в себе відповідні особистісні характеристики, емоційні і вольові якості, потреби, звички, здібності, знання та вміння.

Висновок. Гуманістичний напрямок у розв'язанні глобальних проблем освіти передбачає передусім виховання гуманістичного типу особистості вчителя. На наш погляд, емпатійна спрямованість повинна спеціально формуватися у майбутнього вчителя, який до моменту вибору педагогічної професії вже повинен мати достатньо високий рівень емпатії. Рівень розвитку емпатійності людини, в першу чергу, визначається її спрямованістю, яка передбачає сформованість гуманних, альтруїстичних якостей особистості і відповідну до них просоціальну поведінку. На жаль, у сучасній системі педагогічної освіти не враховуються дані вимоги ні на етапі відбору студентів у педагогічний вуз, ні на етапі формування в них професійних знань, умінь та навичок. Погляд на емпатійність майбутніх педагогів як на професійно важливу якість дає можливість оптимізувати навчально-виховний процес у педагогічному вузі, розробляти нові технології виховання, у яких би конструктивно реалізовувались суб'єкт-суб'єктні взаєностосунки між педагогом і учнями як повноправними учасниками навчально-виховного процесу.

Література

1. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии / А. Адлер. – М.: Прогресс, 1995. – 296 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс. – М. : Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Виговська Л. П. Емпатія як специфічна форма відображення об'єктивної дійсності / Л. П. Виговська // Духовність як основа консолідації суспільства: Міжвід. наук. зб. – К. : НДІ „Проблеми людини”, 1999. – Т. 16. – С. 76–81.
4. Выготский Л. С. Собрание сочинений: В 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – 1984 с.
5. Дубровина И. В. Современный старшеклассник. Проблемы самоопределения / И. В. Дубровина, А. В. Мудрик. – М. : Знания, 1987. – 64 с.
6. Кропоткин П. А. Этика / П. А. Кропоткин. – М. : Политиздат, 1993. – 496 с.

УДК 159.922.7 (043.3)

Жизномірська О. Я.

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЯК ЗАПОРУКА ПРОФЕСІЙНОГО УСПІХУ

У процесі економічних, соціальних та освітніх змін особистість сучасного формату має вміти презентувати себе як самодостатню, компетентну, відповідальну, креативну та інноваційну людину своєї країни. Ці завдання пов'язані з новими вимогами суспільства та державними стандартами до реформування української освіти. Так, педагоги розуміють та докладають усіх інтелектуальних зусиль для оволодіння учнями певними компетентностями: гнучко адаптовуватися у мінливих,